גרייטונג און אלזייטיקע באקאנטשאפט מיטן פאך. און איינס שלעפט שוין דאס צווייטע: אז די בוימער זענען אין א גוטן צושטאנד זענען די פרוכטן יוניפארם, געזונט און ווידערשטאנדספייאיק אין טראנספארט. דער רעזולטאט איז א גרעסערע ערנטע פער איינהייט (יוניט), ארבעט און קאפיטאל.

דער ספעציאליסט פארמאגט דעם אינווענטאר פאר באארבעטונג, פאר וואשן עפל (א סך פון די לעזער וועלן זיך וואונדערן וואס דאס מיינט; מען וואשט עפל אראפצונעמען דעם איבערפלוס פון די שפריץ־מאטעריאלן), נוצט אויס דעם ווינטער סעזאן צו מאכן די פאקקעסטלעך און פעסלעך און נוצט אין דער זעלבער צייט די מאשינען, ווי טראקטארס א. א. וו. האבנדיק א גרויסע ערנטע קען דער ספעציאליזירטער פראדוקט סארטירט ווערן, און אזוי, למשל, ווערן קלענערע עפל עקספארטירט קיין דייטשלאנד און ענגלאנד אין דער צייט, וואס אין אמעריקע גופא ווערן די קליינע עפל ביים קליינעם פארמער צו גארנישט. אין אזא ספעציאליזירטער ווירטשאפט זענען דא איינריכטונגען פאר עפל־קוואס, פאר עסיק, און אפילו די פולפע פון די עפל, וואס גייען אין מאכן קוואס, ווערט אויך פארנוצט פאר אזעלכע כעמישע שטאפן — פעקטין. אלץ אינאיינעם מיינט ביליקע פראדוקציע און שליסלעך רענטאבילע ווירטשאפט. אין אונזער פארזוך צו אנרגאניזירן זיך קענען מיר גיין אויף די וועגן.

מיר וועלן איצט פרובירן אונטערפירן א ס"ה ווי אזוי האלט עס מיט דער אמעריקאנער לאנדווירטשאפט און דערנאך צוטרעטן קאנקרעט צו אונזער פראבלעם.

1932 ,נאָוועמבער ... 164 ... 19 נומ׳

יעקב גלאטשטיין

שלום אַש האָט שוין ווידער גערעדט

שלום אַש האָט זיך ניט לאַנג צוריק אַביסל אַרונטערגערעדט פון האַרצן.

ביי אַ געזעגן־אָוונט, וואָס איז געגעבן געוואָרן לכבוד אים אין וואַרשע, האָט זיך דער שרייבער שטאַרק צעוואָרעמט און ער האָט גענומען זיך אָפּגעבן אַ שטיקל חשבון־הנפש. ער האָט אונטערגעצויגן אַ סך־הכל וועגן דעם צושטאַנד פון דער ייִדישער ליטעראַטור, און ער האָט אין רעזולטאַט אַוועקגעשטעלט עטלעכע גרויסע קוילעכדיקע נולן. עס איז שלעכט און טרויעריק. דער ייִדישער לעזער גייט אַוועק פון אונז. דאָס ייִדישע בוך ליגט ווי אַ שטיין און רירט זיך ניט פון אָרט. עס ווערט טרויעריק אויפן האַרצן און די פּלטע יל"ג פראַגע „למי אני עמל" הייבט אָן עגבערן אין מוח.

אַ באַרימטער שרייבער איז ווי אַ גרויסער מאַנופאַקטשורער. זיין אויער איז שטענדיק געווענדט צום מאַרק. אַזאַ באַרימטהייט רעדט ניט פון אַ חוילער פּאָס — ער איז באַוואָפנט מיט ציפערן. ער ווייסט, אַז זיין וואָרע איז געווען אַ גאַנגבאַר אַרטיקל. און פּלוצים איז געקומען דער גרויסער שטילשטאַנד. ער עפנט די געשעפטס־ביכער און ער זעט, אַז אין יאָר אַזאַ און אַזאַ זענען זיינע ביכער פאַרקויפט געוואָרן אין תרפ"ט עקזעמפּלאַרן און די לעצטע עטלעכע יאָר איז דער פאַרקויף שטאַרק געפאַלן. די ביזנעס האָט געליטן און ער הייבט אָן זוכן און נישטערן אורזאַכן.

דער באַרימטער שרייבער האָט זיך ביים וואַרימען געזעגן־אָוונט אַוועקגעשטעלט אין דער פּאָזע פון דעם גרעסטן ביכער־מאַנופאַקטשורער, און ער האָט גענומען שטעלן די דיאַגנאָזע. וואָס האָט פּלוצים פּאַסירט, וואָס מע קויפט ניט קיין ייִדישע ביכער? (אייגנטלעך ז י י נ ע ייִדישע ביכער). דער תירוץ איז אַ פּשוט׳ער, ווייל אונזער ליטעראַטור האָט אויפגעהערט צו זיין אַ ייִדישע ליטעראַטור און איז איצט געוואָרן בלויז אַ ליטעראַטור אויף ייִדיש.

אַ ליטעראַטור — האָט געקנעלט אַש — מוז שעפּן פון פאָלק׳ס אוצר און צוריקקומען צום פאָלק. בלויז אַזאַ ליטעראַטור קען האָפן צו בלייבן לעבן דיגיק. ווען די ליטעראַטור הערט אָבער אויף צו זיין פאָלקיש און ווערט וועלטלעך, דעמאָלט איז צרות. דער לעזער צעלויפט זיך, דער אינטעליגענטער ייִ, וואָס וויל דוקא לייענען משונהע זאַכן וועגן אונזער ביזאַרן שטייגער, הייבט אויך אָן קרימען מיט דער נאָז און ער הערט אויף לייענען ייִדישע ליטעראַטור.

די דאָזיקע דרשה „שוואַנגערט" ניט מיט קיין צו שטאַרקער איבערצייגונג. ווי יעדער עגאָצענטרישער פאַבריקאַנט, האָט דער גרויסער שריפטשטעלער פאַרגעסן צו זוכן די אורזאַכן אין זיך אַליין, ער האָט זיך גענומען אַרומקוקן און מוסר׳ן אַנדערע, הלמאי זיי האָבן אים קאַליע געמאַכט די ביזנעס.

ווייל דער שכל איז דאָך מחייב, לאָמיר אַביסל לערנען פּשט, אַז עס האָט געדאַרפט זיין אַביסל אַנדערש. זאָגן מיר, אַז אַלע ייִדישע שרייבער זענען געוואָרן בלויז שרייבער אויף ייִדיש און האָבן פאַרלאָזט די אייגענע רייכע ווינקלען, אָבער ער, דער גרויסער שריפטשטעלער, ווייקט זיך דאָך ממש אין די פאָלקס־אוצרות — ווער נאָך האָט ווי ער אַזוי פלייסיק צעאַקערט אונזער פאַרגאַנגענהייט און האָט פון דאָרט אַרויסגעקראָגן אַזעלכע הייסע קידוש־השם׳דיקע ייִדישע ראָמאַנען און מעלאָדראַמעס? האָט דאָך נאַטירלעכערווייז באַדאַרפט געשען, אַז דאָס גאַנצע פאָלק זאָל זיך צעלויפן פון די ניט־ייִדישלעכע שריפטשטעלער און אין די הונדערטער טויזנטער לויפן צו אים אַליין מיט געשרייען:

— דו, אונזער איינציקער געקרוינטער פאָלקס־שרייבער!

פאַרוואָס האָט דאָס ניט פּאַסירט? פאַרוואָס זענען זיי, די ליבע לעזער, אַוועק אַנטלאָפן און צו אים ניט דערלאָפן? עס וואָלט געווען צופיל צו דערוואַרטן פון אַ גרויסן ליטעראַטור־פּראָדוצירער, אַז ער זאָל זיך פאַרטראַכטן וועגן אַ שטיקל אפשר, אַז דער חסרון ליגט אפשר אויך אין זיינע אייגענע פּראָדוקטן, אַז די „גאָלדענע" ראָמאַנטישע פאַרגאַנגענהייט האָט שוין אויך אויפגעהערט אויפצושליסן די ייִדישע הערצער און אַז די אורזאַך פון דעם טויטן ייִדישן ביכער־מאַרק דאַרף מען זוכן ערגעץ אַנדערש, אָדער אינגאַנצן ניט זוכן און זיך אונטערגעבן דעם טרויעריקן סוף.

ווייל פאַר די דערפאָלגרייכע שרייבער, וואָס ווייסן ווי אַזוי צו מעסטן זייער דעביט און קרעדיט אין דער פאַרקלענערטער צאָל עקזעמפּלאַרן, קען אפשר גילטן דער אַלגעמיינער וועלט־ענטפער —

— דעפּרעשאָן!

זיי, די גרויסגעאַרבעטע ביזנעסלייט פון דער ליטעראַטור, קענען זיך אַוועקזעצן אויף די ווייכע וויג־שטולן און וויגנדיק פאַרוויגן זיך מיט דער טרייסט, אַז זיי זענען קרבנות פון אַ וועלט־קריזיס.

און ער אַליין, זאָל לעבן, וואָס האָט געביישט מיט פייערדיקן מוסר די מאָדערניסטלעך ר"ל, קען רואיק דרימלען. צו חלום וועט אים קומען זיין גרויסער וועלט־נאָמען. אויף אים, אויף זיינע פּלייצעס איז געפאַלן דאָס מאַזל פון וועלט־אַנערקענונג. ער איז דער אויסדערוויילטער. ער האָט זיי דער ערשטער אונטערגעטראָגן אונטער די נעז אונזער הייזלדיקייט, אונזער שטעטלדיקייט, אונזער חלב׳נע שבת־קודש׳דיקייט און עס האָט זיי וואויל פאַרשמעקט. ער איז אונזער פּאַפּירענע בריק. ער איז די קרישקע, וואָס זיי האָבן אונז צוגעוואָרפן — שאָלאָם אַש. און זאָל זיין, אַז קיינער פון זיי לייענט אים נישט, ער איז אָבער פאָרט אונזער שיינדל ביי זיי. אונזער — זייער שאָלאָם אַש. דורך אים דערפילן די גויים זייער חוב צו אונז. שאָלאָם אַש — דער נאָמען פון פּוסטער קלינגעניש איבער גאָר דער וועלט.

די קלענערע פישלעך, די שרייבער, וואָס שרייבן ניט פון פאָלק, צום פאָלק און פאַרן פאָלק, ביי זיי האָט זיך דער טיראַזש חלילה ניט פאַרקלענערט. די גרויסע גליקן, וואָס זיי האָבן אַלעמאָל געמאַכט אין דער ייִדישער ליטעראַטור, מאַכן זיי נאָך איצט אויך, און זאָלן זיי זיך ניט נעמען צום האַרצן דאָס, וואָס זיי האָבן חלילה בייגעטראָגן כאָטש אַ קליין ביסעלע צו דעם, וואָס די דערפאָלגרייכע שרייבער זענען געוואָרן אַ קאַפּעטשקע ווייניקער דערפאָלגרייך.

ווייל דער אונטערגאַנג פון דער ייִדישער ליטעראַטור איז פּונקט אַזוי אַלט ווי איר אָנפאַנג. ווען מענדעלי האָט פאַרזיכטיק גענומען רעקאָרדירן די כראָניק פון אונזערע זיטן, ווען ער האָט גענומען זיך פאַנאַנדערקלייבן אין דער מאַגיק פון ייִדישע ווערטער, ווען ער האָט די ייִדישע ווערטער אויפגעצילעט אין אַ פּרעכטיקן ייִדישן סטיל, האָבן שוין דאַמאָלס זיך געפונען אַנשטענדיקע ייִדישע זשורנאַליסטן, וואָס האָבן לויט יענעם חכ׳עוודיקן לשון „פּראָפעצייעט", אַז אונזער ליטעראַטור גייט אונטער, אַז אונזער בוך גייט אונטער.

ווייל פרוג, דער פאָטער פון דער מאָדערנער ייִדישער געמאָסטענער שורה, האָט שוין אין זיך געטראָגן די שנאה און ביטערקייט צו אונזער „טשאַלנטשפּראַך", וואָס דער זיידע מענדעלי האָט מיט דער קינסטלערישקייט פון אַ כשר׳ן און ניט פאַרנאַגראַפישן ראַבלעי גענומען פאַרוואַנדלען אין פאָרם.

און דאָ, אויף דער זייט ים, ביי דער גרעסטער גאָלדענער שעה פון ייִדישן טעאַטער (גאָלדפאַדען, גאָרדין), פון ייִדישן ליד (עדלשטאַט, באָווישאָווער, ראָזנפעלד), האָבן שוין די ערשטע ייִדישע זשורנאַליסטן פאַרויסגעזאָגט אונזער אונטערגאַנג מיט דער גרעסטער פּינקטלעכקייט.

דאַמאָלס, ווען דאָס ייִדישע לעבן איז געווען טייג אין די הענט פון די וואָרט־פירער, ווען די איסט־סייד איז געווען אַ לעבעדיקע, אַ ייִדישע, ווען ייִדיש איז געווען די נאַטירלעכע שפּראַך פון טאַטעס און קינדער, דאַמאָלס האָבן שוין די ערשטע זשורנאַליסטישע שוואַלבן געקלאַגט, אַז מיר גייען אונטער.

(סוף אויף זייט 12)

[illegible] איצט [illegible], טיילווייז דורך דער ביכער־ביוראָ, און זיין [illegible] פּרעמיעס צו „יידיש”.

די פאַרשיידענע פאַרזוכן צו קאָאָרדינירן די שול־טעטיקייט האָבן זיך נאָך ביז איצט נישט איינגעגעבן. עס איז אָבער געשאַפן געוואָרן אַ פרייַנטלעכער קאָנטאַקט. די פאַראייניקטע שול־אויסשטעלונג און דער אַלגעמיינער שול־סימפּאָזיום פון די מיטלשול־תלמידים האָבן געשאַפן אַ גינסטיקן באָדן.

דער זשורנאַל „יידיש” האָט אָנגעהויבן צו דערשיינען אין זייער נישט קיין גינסטיקער צייט, און כאָטש דער באַשלוס פונעם צווייטן צוזאַמענפאָר איז

שלום אַש האָט שוין ווידער גערעדט

(שלום פון זייט 9)

און קלאָגנדיק, האָבן זיי זיך דערווייל פאַרזאָרגט מיט אַ הרחבה׳דיק יידיש לעבן, וואָס זאָל קלעקן פאַר זייער דור, פאַר זייער ליטעראַטור און פאַר אונז אַליין איז געבליבן די חורבה — די ירושה פון זייער נבואת, וואָס איז ענדלעך מיט מזל מקוים געוואָרן.

יאָ, מיינע ליבע נביאים, איר האָט געטראָפן. מיר גייען אונטער.

ווייסט דאָס דער באַרימטער שריפטשטעלער, אַז בעת מען האָט אים גע־בוטט פאַר דעם איינ־אייניציק גרויסן, האָט מען דערווייל געבוטט אונזער אונטערגאַנג, האָט מען שוין אָנגעהויבן צו פאַרטאַטשעווען די ענגלישע פיידושעס. און אַז ער ווייסט עס, האָט ער ווען עס איז געזאָגט, וועט ער עס ווען עס איז זאָגן?

און זאָלן מיר אפשר פאַלן צו די פיס דעם יידישן פאָלק און זיך בעטן רחמים:

— פליז, לאָזט נישט אונטערגיין די יידישע ליטעראַטור! ראַטעוועט אַן אומגליקלעכע שפּראַך, אַ יתומה׳לע נעבעך! האָט רחמנות און שענקט אַ נדבה׳לע, קויפט אַ יידיש בוך!

זאָלן דאָס טאָן די פאָלקס־שרייבער, וואָס האָבן אַזאַ טייערן צוטריט צום פאָלק, זאָלן זיי זיך צערייסן דעם פעלץ פאַר דער „דעפּרעשאָן” פון יידישן בוך.

די נישט־באַריטטע און נישט־פאָלקיסטישע שרייבער טוען נאָך איצט די זעלבע „גלענצנדע” ביזנעס ווי פריער. מיין חבר איקס האָט היינטיקס יאָר אויך פאַרקויפט צוועלף ביכער, און דאָס איז בלויז מיט איין בוך ווייניקער, ווי מיט פינף יאָר צוריק, אין די צייטן פון פּראָספּעריטי.